

باز نمایش باغ در فرش ایرانی از منظر هندسه فراکتال

زهرا نوری^{۱*}، فرشاد مفاخر^۲

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین، arch.s.nouri@gmail.com

۲- استادیار، گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین، Pr.mafakher@gmail.com

چکیده

فرش بعد از تجسم معمارانه باغ، تجسّدی ترین و کالبدی ترین تجسم از فضای باغ را در فرهنگ ایرانی ارائه می‌دهد و بدون شک در تصویر کردن باغ با تمامی نظام‌های معنایی آن، تنها با ارائه طرحی ساده یا صحنه‌ای ویژه، رضایت حاصل نمی‌شده است از این رو آنچه به نقش‌های پیچیده فرش ایرانی معنی داده و انسجام آن را با وجود جزئیات بی‌اندازه حفظ کرده، حضور پررنگ اصول هندسی از کوچکترین جزئیات تا طرح و اسلوب کلی فرش در جای جای نقشه هاست. آنچه مسلم است هندسه موجود در فرش‌های ایرانی به ویژه فرش‌هایی با موضوع باغ چیزی فراتر از هندسه اقلیدسی است که تنها به بررسی اشکال کلاسیک می‌پردازد، در حقیقت هندسه فراکتالی با تکیه بر پیشرفته‌ترین تعریف‌های ریاضیاتی به دست آمده از رفتارهای پیچیده طبیعت می‌باشد که ردپای فراوانی از آن در فرش‌های ایرانی از جمله فرش باغ‌های ایرانی به چشم می‌خورد که تاکنون نادیده گرفته شده است. بنابراین مقاله حاضر بر آن است تا با استفاده از روش‌های توصیفی و تحلیلی، اصول اولیه طراحی و ساخت باغ فرش‌ها را از دیدگاه فراکتالی به بحث گذارد و در ادامه، با ارائه نمونه‌هایی از الگوی باغ فرش‌های ایرانی، نقاط اشتراکی را بین طرح‌ها و الگوهای استفاده شده در فرش‌ها و الگوهای شناخته شده هندسه فراکتالی به نمایش گذارد.

واژه‌های کلیدی: هندسه فراکتال، فرش باغ ایرانی، نقش فرش، باغ ایرانی، طبیعت

۱- مقدمه

فرش ایرانی کالبدی ترین تجسم باغ پس از تجسم معمارانه آن در ذهن ایرانی است. "اساساً فرش ایرانی بیشتر باغ است تا فرش، با پراکنش^۱ حوضچه مرکزی، این توده‌ها (باغ) که در نهایت زیبایی و ظرافت کاشته شده و با گلها و تزییناتی از حیوانات و شخصیت‌های نمادین آراسته شده‌اند در قالب چهارچوب‌های گوناگون پراکنده می‌شوند" [۱]، [۲]. میشل فوکو می‌نویسد: "فرش ایرانی باغی متحرک در فضا- مکان است. باغ هم کوچکترین قطعه از جهان و در عین حال تمامی جهان است" [۳]. "پس از بازخوانی فرش‌ها به ما کمک می‌کند که ایدئولوژی و جهان بینی اصلی پیدایش باغ را بفهمیم" [۴]. "به اعتقاد پژوهشگران و کارشناسانی که سرچشمه این طرح‌ها را مورد بررسی قرار داده‌اند، باغ موضوع عمده اکثر قالی‌های ایرانی است" [۵]. البته آرتور اپهام پوپ از نخستین محققانی است که بیش و پیش از هر چیز به نقشه باغ‌ها و تصویر ایرانی از باغ در فرش‌ها توجه کرد، او می‌نویسد: "این باغ مهم‌ترین مضمون مورد علاقه ایرانی‌ها است، زیرا تقریباً همه قالی‌های ایرانی ... به شکلی همرا شکوه، تنوع و اغلب به شیوه‌ای زنده، مفهوم باغ را بیان می‌کنند" و باغ فرش‌ها مظهر "شکل، ارتباط و بیان احساسات" در فرهنگ ایرانی دانسته می‌شوند [۶]. "بررسی و مطالعه طرح و نقوش فرش‌های ایرانی نشان می‌دهد که متناسب

^۱ معادل واژه فرانسوی (clatement de son basin)